

Lebiz (türkmen fiskaly barada) / hekaýa-1-nji bölek

Category: Hekaýalar, Kitapcy, Sözler, Türkmen dili

написано kitapcy | 22 января, 2025

Lebiz (türkmen fiskaly barada) / hekaýa-1-nji bölek ...Ilki bilen hinden syçanyň tumşugy görüldi. Murtlary taýzaryp duran, ujunda kinniwanja, gyzylja nokatjyk bolan çal tumşuk, “tys-tys” edip, öwran-öwran ysyrgandy. Soňra tüýlüje tumşuk öňe süýşdi-de, hiniň deşiginden iki sany ýeser garaýan, gara nokat bilen, ikiýana hereket edýän çal gulak çykdy. Ýeser jandarjyk, zyndan hökmünde ulanylýan, çuňlugyndan ýaňa, agzyndan asmanyň bölejigi mis teňňe kimin, kiçijik bolup görüňän, gurruk guýynyň iň garaňky künjünde, gara suduryň küçen deýin, eplik-ýaplyk bolup, gymyldy-hereketsiz ýatandygyny görüp, ekezlendi. Ol çalasyn aýaklary bilen “gybyrdyklap” hinden çykdy-da, birdenem zyndanyň ortasynda sakga durdy. Dessine-de öz batyrlygyndan özi elheder alan ýaly, hiç bir sebäpsiz ýerden, uzyn guýrugyny jaýtartdy-da, hinine garşy zymdyrylyp, ökjäni göterdi. Emma sähel salym geçip-geçmänkä hiniň deşiginden ýene-de çal tumşuk görünip, tyssyklap başlady. Soňra syçan ýene-de ýaňky hereketlerini gaýtalady. Şeýdip syçan ençeme gezek özüniň “gorkakbatyr” oýnuny oýnanyndan soňra, ahbetin gara suduryň içinde jan bara çalym etmeýändigine halys ekabyrlanyp, oňa golaý bardy. Şol pille-de hälden bäre syçanyň her bir hereketini ýarym ýumuk gözüniň gyýtagy bilen synlap ýatan sudura birden jan girdi. Ol syçany penjesine gysmak üçin, duýdansyz elini uzatdy. Emma ýeser jandar ol çala herekete giren badyna, çalasynlyk bilen, ýyldyrym çaltlygynda hinine garşy okduryldy. Sudur hatda elini uzatmaga-da ýetişmän, diňe hinine girip barýan syçanyň guýrugyny görüp galdy. Şondan soň syçan görünmedi.

Sudur bolsa özüniň çakgan jandarjygy tutmak üçin eden synanyşygynyň şowsuz tamamlanandygyna ahmyr edýän ýaly, ganjaryşyp duran ýaralardan ýaňa ýaryk-ýaryk dodagyny dili

bilen ýalady-da, “Heý Nejep, Nejep!” diýip sussypes pysyrdady. Sag böwrüniň üstüne köp ýatandygy sebäpli doňup gidendigini syzan Nejep, beýleki böwürne dönmek üçin, çala gymyldanda öz işine ezber rum jelladynyň öten agşamky çekdiren jebir-jepalaryndan ýaňa kül-owram bolup gelyän bedeni, tutuş agyry-ynjydan dolup, saňňyldap gitdi. Dişini gysyp, näçe çydajak bolsa-da ol: “ymm-m-m” edip, iňläni duýman galdy. Ol niresiniň has öte agyrýandygyna düşünp bilmedi. Köz ýaly gyzardylyp, endamyna basylan demir myhyň yzlarymy ýa-da agaç çekiç bilen urlup, mynjyradylan aýagynyň barmaklary...Öz hökmürowanlarynyň üzeňňisinden üç geçäýjek bolup, ýallaklap, ilgeziklik bilen özüniň goragsyz tenini tüýtmeleýän jelladyň, porsan maslyga sülekeyini akdyryp garaýan şagalyň bakyşyna çalymdaş nazary hakydasyna gelende, Nejebiň ini tikenekläp gitdi. Ol tutuş süňňi bilen sandyrady. Şol pille onuň göwnüne bolmasa, türkmen dilinde çalgırtlap, her bir sözünü hetjikläp-hetjikläp gaýtalaýan gypjak dilmajynyň ýigrenji owazy gulagyna gelen ýaly boldy.

–Sen, türkiman balasy, çoh ezýetler görmüş olup, hunabalar ýuwduplar, jan berersen, iň ýahşysy, seljuk soltanynyň jansyzynyň ismini bizlere mälim kyl sen, ýah iýip, ýüpeh geýer sen, rum kaýsarynyň baş geňeşdary Tibon saňa şäherleriň şasy Konstantinopolda köp ýahşy dühan açyp beredi, maldan-puldan, emlähden hor bolmaz sen! Söýle türkiman beçesi! Kim ol içaly? Kim ol, älem-jahany gazaby bilen sandyrama kylýan Beýik hem Hökmürowan Kaýsar, Roman Diogeniň ümmülmez asman deýin, ymgyr leşgeriniň arasyna mar kibi suwlup giredi we ähli pynhanlyklary seljuk soltanyna çawuş çakyp, aýan kylyp, toprak astyndan işläp durupdy?!

Nejep süňňi bilen galpyldap gitdi-de, göýä, jellat, dilmaç we ýüzünden gar ýagdyryp, bolup geçýän zatlara dahylsyz ýaly, käte bir gapdalyndaky, orta ýaşan, hyzmata gaýym hatdatynyň özüne uzadýan kagyzyňa göz gezdiren bolup oturan rum kaýsarynyň baş geňeşdary Tibon Grahus ýanynda duran dek, tisginip, kellesini galdyrdy. Çar ýanyna ýaltaklady. Dessine hem bir gije-gündizläp, ezýet sekisiniň üstünde özüne edilen sütemlerden bez bolan aňynyň albaýyna aldanandygyna düşünp

köşeşdi-de, ýene-de mejalsyz başyny gaty, çyg topraga goýdy. “Taňrym, herniçe mertsiresen-de çydamlysyrasaň-da, yzygiderli güzap berlip dursa, adam pahyr her bir howsalaly pikirine tebil tapyp, gaçmaga taýyn bolýan, gorkak haýwanjyga öwrüläýýän ekeni-ow!”

Nejep öz pikirine ajy ýylgyrdy. Emma şol bada onuň gözünüň aşagyna basylan gyzgyn myhyň ýanan yzy dartylyp, sanjyp gitdi. Ol ýüzünü ejirli çytdy. “Neneň edip züwwetdinje towşanjyga öwrülmejek? Uzak gije-gündiziň dowamynda eliň-aýagyň gaýym daňylgy, üstünde ýatyrylyp gynalan bendileriň ganyndan ýaňa gatap, darka-darka ýarylan ezýet sekisiniň üstünde alaçsyz ýatyp, saňa edýän süteminden lezzet alýan jellat ejiz bedeniňi parçalap, çekeläp, ýakyp durar-da, haýwana öwürlmersiňmi, onsoň? Öwürlmän gitjek ýeriň nire? Jellatdan hem elhenç dilmaç bolsa her gezek aýdanda beýniňe gyzgyn iňňe kimin sanjylýan, nejis sowalyny şol gaýtalap dur, şol gaýtalap dur... “Kim jansyz? Kim ol?” Ilki bir dişiňi gysyp çydaýarsyň, “Rehim ediň, men Taňrynyň bendesiniň ejiz tenine! Çekelemän meni, tüýtmän meni! Heniz diri ahyry men, diri ahyry! Ine ol jansyz, ýanyňda dur, ine, dilmajyň her bir sözünü yhlas bilen kagyza geçirip, özüni duşmana ýal etmejek bolup, ejir çekýän men pahyryň her bir iňňildisini göwnübir ýaly ak kagyza nagyşlap duran, hyzmata gaýym hatdat! Şol seljuk soltanynyň tapylgysyz jansyzy! Serediň ahyry oňa, görüň ahyry ony! Görüň-de, men pahyry bir öz günüme goýuň ahyry! Iýmän meni, gemirmän meni! Çydamok! Taňrym! Çydamok! Gözleriňi göter ahyry, hatdat! Men seniň syryňy gorap, gör nämelere sezewar bolup ýatyrýn, delalatyň ýetsin ahbetin maňa!” diýip, bogazyna sygdygyndan gygyrmaga çalyşýan nalajedeýin göwräniň bokurdaga dykylyp gelýän dönük nalyşyny kalbyň dogumly penjesi bilen bogup taşlamaga çalyşýarsyň. Oňa çenli köz dek gyzaran myh endamyňa galtaşanda ýanyň etini ysy tütäp gidýär. Seniň etini ysy! Bada-badam aňyňy deşip gelýän agyry, gatap demre dönen erkiňi kül-uşak edýär-de, diliňi dişläp jebis gysylan dişleriňi gaňryp, açýar. Kalbyňdan dyňzap çykan agyryly gykylyk, tutuş durkuňy elendirýär. Emma tekepbir rum begzadasynyň isleýän sözleri diliňden çykmaýar. Onsoň başlaýar. Jellat öz arwahy

ussatlygynyň serlip ýatan bedende düwlen ýumruga dönen polat ruhy dyza çökerip, aman diletmekden ejiz gelýändigine içi ýanýan dek, ähli ukybyny-yhlasyny jemläp, ynsan bedenini parçalap ugraýar. Dilmaç bolsa şol bir sowalyny hetjikläp gaýtalap dur. Tibonyň hem şol bir bolşy, göwnübir ýaly, hatdatyň uzadýan kagyzlaryna käte bir gözünüň gyýtagyny aýlan bolup, agaç kürsüsünde mizemän otyr. Hyzmata gaýym hatdat hem, ezýet sekisiniň üstünde tike-tike edilse-de, soňsuz süteme döz gelmän gygyryp-bagyryp ýatsa-da, syr barada söz sypdyrman, janyny gurban edip ýatan bendä parhsyz halda, haty bilen güýmenmesini kesmeýär. Iň bärkisi gözlerini bir göterip: “Ýan berme, dogan! Ata Watan üçin, Ene Topragyň azatlygyny, Mukaddes Türkmen halkymyzyň mertebesini tug edinip ýüreginde göterýän Beýik soltan üçin, Watan üçin sanýetmez jeňlerde baş goýan ata-babalarymyzyň hatyrasyna, çyda inim! Çyda inim, Alla seniň iki dünýäňi ýagşylykdan we ýagtylykdan doldursyn, mert pederleriň mynasyp zürýady, çyda! Sadagaň bolaýyn, çyda!” diýip gözleri bilen pyşyrdap, ezýetden ýaňa gapylyp barýan gözleriňi ýeke gezek mährem garaýşy bilen sypaýsady! Ýok, ol ýeke saparam seretmeýär!

Jellat bolsa ýadamaýar, armaýar, irmeýär. Sütemini hötjetlik bilen dowam edýär. Soňabaka bolsa wagt hem doňýar, daş-töwerekdäki ähli zat hem ýityýär. Diňe jelladyň elindäki tenine tarap ýakynlap gelýän gyzgyn myh hem, tüm-garaňky, gos-goýy boşlugyň içinde dilmajyň şepbeşik, nejislik bilen ýaňlanýan: “Kim ol, söýle, türkiman beçesi!” diýýän sesi galýar. Gyzgyn demir her gezek galtaşanda ýa-da agaç çekiç her gezek bir barmagy ohradanda titröp gidýän nalajedeýin beden bolsa, hunabadan ýaňa bimar bolan ruhuň pursatsaýyn gowşaýandygyndan peýdalanyp, dönüklük etmäge, bady-baran bagyryp, rum begzadasynyň hatdatyny paş etmäge dyrjaşýar. Emma her gezek hem üstünden basylan ýagyş gurçugyna dönen ruh, galanja gaýratyny jemleýär-de, namart bedeniň bogazyndan çaňňalyny urup: “Öl sen, sütemden öl, ýöne geplemersiň, dil ýarmarsyň! Pederlerimiň Watan üçin pida eden janlaryndan kasam edýän, dil ýarman, tümlüge gapgarylarsyň!” diýip, soňky deminde pyşyrdaýar...

Çep böwri hem gursup ugran Nejep arkan ýatmaga çalyşdy. Emma bili çat açyp gelýändigigi sebäpli, ýatyp bilmän, ýene-de sag böwrüne gysardy. Gözlerini ýumdy. Onuň içi eljuk diýýärdi. Dodaklary hem kepäp durdy. Ony öňňin daňdanlar rum saklawy gapyl basypdy. Şondan bäri iň bärkisi bir döwüm tötek onuň dişine degmändi, bir owurt suw bilen bogazyny öllemändi. Onuň “Hatdat” lakamly jansyz bilen görüşmezinden öň ýanyndaky gije şamlyk edinişidi. “Hatdat” bilen duşuşyp, zerur maglumatlary alanyndan soň bolsa ol iýip-içmäge ýetişmändi. Düşleg ýerine ýetip barýarka, tötänden, duzakda ýatan rum saklawynyň girisine düşüpdi. Rum esgerleri ony Kaýsaryň baş geňeşdarynyň huzuryna getirenlerinden soň bolsa ony “örän oňat tagamlar bilen hezzetläpdiler”, ol tagamlaryň “aşpezi” hem Tibon Grahusyň nirä gitse ýanyndan goýmaýan kärine ussat jelladydy. Gyşaryp ýatyşyna Nejep özüniň nädip rumlularyň eline düşendigi hakynda oýlanyp başlady. Beýik Soltanyň baş weziri parasatly Nyzam-al-mülküň hut özüniň buýrugy bilen Nejep, Anadoly ülkesine tarap ýola düşüp, rum kaýsary, Roman Diogeniň baş geňeşdary Tibon Grahusyň guly we şahsy hatdaty, gypjakly Ahmetýar, hakykatda bolsa, sahip-bariý Ymameddin Al Merwezi bilen duşuşyp, onuň rum leşgeri barada toplan gymmatly maglumatlaryny ýat bekläp alyp gaýtmalydy. Beýle ýumuş Nejebiň ýerine ýetirýän ýumuşlarynyň ilkinjisi dälidi. Ol eýýäm üç ýyl bäri Nyzam-al-mülküň döreden gizlin işler diwanynda gulluk edýärdi. Özüne buýrulan iň kyn tabşyryklary kemsiz-kössüz ýerine ýetirýändigigi üçin hem Nejep soltan fiskallarynyň içinde iň ynamdary we ussady hasaplanýardy. Gizlin işler diwanyň begi, Beýik soltanyň Sahyphabary we Baş weziriň sag eli, Şaraf-al-mülk hem hut şonuň üçin Nejebi sylap, sarpa goýýardy. Bu gezek hem Nejep hiç-hili başdan geçirmesiz “Hatdat” bilen duşuşmaly ýerine bardy. Olar duşuşdylar. “Hatdat” habar bermeli maglumatlaryny Nejebe ýetirdi. Nejep hem ol maglumatlary ýat bekläp, yzyna döndi. Emma düşleg ýerine ýetip barýarka dumly-duşdan “Ur-ha-ur!” diýen gykylyk ýaňlanyp, onuň üstüne rumlularyň hakyna tutmalary bolan uzlaryň atlylary döküldiler. Ol hatda atynyň jylawyny başga ugra burmaga-da ýetişmedi. Yzly-yzyna oklanan iki sany kement onuň boýnundan

ilip, ony gürpbasdy etdiler. Nejep birbada özüni ýörite yzarlap duzaga düşürendirler öýdüp, juda gorkdy. Sebäbi eger-de ony yzarlan bolsalar, onda “Hatdatyň” hem peýmanasynyň doldugydy. Bu bolsa türkmenler üçin örän agyr, hatda öwezini dolup bolmajak ýitgidi, sebäbi rum leşgeri barada “Hatdatyň” habar berýän maglumatlarynyň belli bahasy ýokdy. Üstesine-de “Hatdat” “garyndaşlarynyň” ynamyndan peýdalanyp, rum kaýsarynyň mähnet leşgeriniň esasy atly güýjüni emele getirýän, hakyna tutma gypjak, uz, hazar, peçeneg atlylarynyň serdarlary bilen, olary Beýik Soltanyň tarapyna çekmek üçin şowly gepleşikleri alyp barýardy. “Hatdatyň” kimdigi aýan bolan badyna Beýik soltanyň rum leşgeriniň arasyndaky görgür gözi gapylyp, parasatly dili lal açana dönjekdi. Elbetde Nyzam-al-mülküň hemişeki öňdengörüjiligine mahsuslykda “Hatdat” onuň rum leşgerindäki ýeke-täk içalyssy däldi. Dürli taýpalardan bolan hakyna tutma atlylaryň arasynda enteşip ýören galandarlar, telbe-diwanalar, aýdyjy ozanlar, rum leşgeriniň yzyna düşüp gelýän ownuk söwdagärler kändi. Olaryň arasynda bolsa parasatly weziriň “gözleri we gulaklary” goşun içiniň her bir hereketini sypdyrman synlap ýördüler. Ýöne olaryň ählisiniň jemläp berýän ownuk maglumatlaryndan “Hatdatyň” ýeke jümlesi müň esse gymmatlydy.

Emma haçan-da Tibon Grahus ony özüniň gypjak dilmajynyň üsti bilen sorag edip ugranda, Nejep özüniň säwligiň pidasy bolandygyna düşündi. Şondan soň hem gara başyny gurban etmeli bolsa-da “Hatdatyň” syryny paş etmezligi ýüregine düwdi. Häzire çenli hem ol özüniň ýüregine düwen niýetine amal edýärdi. Emma jelladyň berýän tükeniksiz sütemlerine döz gelip, dil ýarman jan bermek oňa başardarmyka?! Ine şuňa welin, Nejebiň ynamy ýokdy. Dogry, ol bir gije-gündiziň azabyna çydady, ýöne baş geňeşdaryň diňe şonuň bilen çäklenip, ony gününe goýmajakdygy köre hasady. Eger-de ol bir günde döwürleşse, ertesi gün ýene-de daşyna geçerler, ertesi gün döwürleşse, birigün bar, soňkysy gün bar, umuman Taňrynyň beren günü köp! “Iki-üç günki güzaplara çydasa, teni öler, onsoň neneňsi ejir berseler-de, öli teni ynjyny duýmaz” diýip pikir eder ýaly hem däl, eger-de ol şu günki berilýän jebirleri erte

duýman başlasa, oňa her gün üçin täze sütemi oýlap taparlar, tenini kesim-kesim ederler, etiniň her tikesini gulagy ýaly edip dograrlar, ýöne oňa iň soňunda “Hatdatyň” syryny aýtdyrarlar...Onda näme etmeli? Soňsuz süteme ynsan däl, al-arwaham çydap bilmez. Bu çykgynsyzlyk ahyry! Gaçmalymy? Nädip?!

Nejep gözlerini göterip, öz zyndany bolan gurruk guýynyň hol ýokarda görünyän agzyna tarap garady. “Beýik. Bu ysgynsyzlygym bilen çykyp bilmerin, üstesine diwarlary hem ýaldyrap dur, dyrmaşar ýaly däl. Ýüpi bolsa kim saňa oklajak. Guýynyň agzynda hem sak garawul oturandyr.” Nejep ahmyr bilen hyrçyny dişläp gözlerini ýumdy. “Onda näme etmeli? Her günki berilýän güzaplara boýunalyk çydap, döwülip, owranyp, “Hatdaty” bu şagallara şam edýänçäň ýatybermelimi?! Hudaýyň beren günü-hä ymgyr kändir, ezýet sekisinde takga janyň çykaýmasa, ahyr bir gün dil açmaga mejbur ederler. Takga janyň çykmagyna hem ýol beräýmezler, gyssanman-howlukman, ugruňa seredip, tä dönüklük edýänçäň diri saklamak üçin sünnäläp, gynarlar. Eý Taňrym, onda näme etmeli? Näme etmeli ahyry, Haktagalam?! Ugur-ýol görkez, medet ber, goldaw ber, Päk Perwerdigär! Men pahyr bendäňe, ine şeýdip, göbek ganym daman ýeri, gadymy hem müdimi Merwiň ajap ülkesinden alysdan, allajy ýagyň zeýli zyndanynda, ölüp-ýitip gitmäge ýol berme, Hudaýym!”

Nejep içinden Hak Perwerdigäre mynjat edip ugranda, birhili öz gözgyny halyna özüniň haýpy gelip, hamsygyp goýberdi. Ol tasdanam: “Meniň ölesim gelmeýär, Taňrym, ýaşasym gelýär, ýaşasym gelýär!” diýip bady-baran aglap başlaýardy. Ýöne şol pille tutuş durkuny dolduran ejizlige gany gaýnan dek, kalby: “Naçarlama, naçarlama!” diýip, assalyk bilen ýylan ýaly haşşyldady. “Näme naçarlaýarsyň? Eger ejizlejek bolsaň kim saňa: “bu pişä başyňy goş” diýdi, ýatmaly ekeniň, Hudaý diýip, kakaň pahyryň Dargandaky üzüm bagynda! Synaga çydamajak bolsaň, ölümiňi boýun almak islemeýän bolsaň, Merwiň rustanynda ömrüni daýhançylyk-bagbançylyk bilen ötüren kakaň, kakaň kesbinden kemal tapýan agalaryň ýoluny dowam etmeli ekeniň! Kim saňa biliňe hanjar gysdyryp, bedew ata atlan diýdi, kim seniň goluňdan çekip, zor bilen gizlin işler

diwanyna getirdi. Özüň aýagyň bilen bardyň. Saňa ýeňil şöhrat, tiz baýlaşmak höwesini itergi berdi. Seniň ömrüne depelerinden gum sowrup ýören kakaňdan, agalaryňdan tapawutlanasyň geldi. Ulus-iliň gözüne öz görkezen edermenlikleriň göz gamaşdyryjy lowurdysyna beslenip, şan-şarafat bilen ýalpyldap görnesiň geldi...Has dogrusy...”

Şu ýerde aňynda dörän täze pikir Nejebiň gabaklaryny terpenmäge mejbur etdi. “Has dogrusy, ulus-iliň gözünü däl-de, şöhrat donuna beslenip, baýlyk lybasyna çolanyp, Beýik Soltanyň synmaz häkimligine daýanyp, Merwde senetçileriň kürenlerinde, neçjarlaryň hatarynda ýaşayan, Ysmaýyl neçjaryň gyzy Halymanyň balkyldap duran owadan gözlerini gapasyň geldi...”

Halymanyň tün gijede dogan Zöhre ýyldyzy deýin, lowurdap duran gözleri, gül jemaly hakydasyna gelende Nejep tolgunyp gitdi. Jelladyň şepagatsyz goly bilen para-para edilen bedeniniň yzasy, özüniň zeýli zyndanda ýatandygy, ýene-de sähel pursatdan gaýtadan başyna injek ezýet sekisiniň külpeti, gutulgysyz, jebirli ölüm... bu zatlaryň bary onuň huşundan gaýyp boldy. Hyýalynda diňe goşa ýyldyz deýin lowurdap duran garamyk gözler galdy. Ol jadyly bakyşdan doýup bilmän şol goşa garamygy synlady. Öpdi. Öpdi, ol gözlerden, öpdi, öpdi, doýup bilmedi. Gyrmyzy keteniň içinde tyrsyldap duran näzik bedeni, mymyk bedeni, pamyk bedeni, bigäne el degmedik, keseki göz görmedik bedeni bagryna basyp, gujaklap, sypalap-sermeläp, mährinden ganyp bilmedi. Şol mahal aşa tolgunyp, aýagyny gymyldadanda bolsa ýenjilip, mynjyran barmagy gaty topraga degip, agyrydan ýaňa beýnisi gyzyp gitdi. Nejep ukudan açylan ýaly, tisginip, başyny göterdi.

—Wa-a-ah! Gara gözleriňe iki jahanyň sadaga, näzli dilber! Seniň üçin sergezdan bolup, şu hala düşmedimmi eýse! Seniň maňa mähirli bakmagyň üçin gara başymy etegime salyp, zalym çarhy pelegiň gerdişine düşdüm ahyry! Hekaýalar